

«ΛΑΪΚΟΣ-ΠΡΟΦΟΡΙΚΟΣ ΛΟΓΟΣ ΚΑΙ ΙΤΑΛΙΚΟΣ ΔΑΝΕΙΣΜΟΣ ΣΤΑ
ΑΠΟΜΝΗΜΟΝΕΥΜΑΤΑ ΤΟΥ ΜΑΚΡΥΤΙΑΝΝΗ:
ΕΝΑ ΓΛΩΣΣΑΡΙΟ»*

Πατρίδα μου τα βιβλία μου
(P. Leigh Fermor)

1. ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Η γλώσσα του Μακρυγιάννη απασχολεί εδώ και χρόνια τους μελετητές, με ενδιαφέρουσες ανταλλαγές απόψεων και γόνιμες αντιπαραθέσεις. Ο πυρήνας της σχετικής συζήτησης εντοπίζεται στο δίπολο *λόγιο vs λαϊκό* στοιχείο (Στρουγγάρη 1979: 121), ώστε να θεωρηθεί ότι, από ένα σημείο και μετά, η μελέτη της μακρυγιαννικής γλώσσας εγκλωβίστηκε στα πεπερασμένα όρια του γλωσσικού ζητήματος, έστω στη μοντερνιστική του εκδοχή. Το θέμα ωστόσο τέθηκε σε καινούργιο πλαίσιο με τη συστηματική μεταγραφή του συνολικού σχεδόν έργου αυτού του σημαντικού συγγραφέα, ενώ νέες προοπτικές διερεύνησής του δημιούργησαν τα πορίσματα του επιστημονικού διαλόγου γύρω από τη διάκριση γραπτού/προφορικού λόγου¹.

Η συνολική συγκέντρωση και ηλεκτρονική επεξεργασία του λεξιλογίου των *Απομνημονευμάτων* (1983, στο εξής: Α), καθώς επίσης των *Οραμάτων και Θαμάτων* (1992, στο εξής: ΘΘ) από τους Ν. Κυριαζίδη - Ι. Καζάξη, καθιστά τώρα δυνατή μία διεύρυνση στην προσέγγιση του λόγου του Μακρυγιάννη. Ο ερευνητής έχει πλέον στη διάθεσή του ένα μεγάλο *corpus* γλωσσικών δεδομένων, προκειμένου να τα επεξεργαστεί είτε στην κατεύθυνση της κριτικής - φιλολογικής

* Επιθυμώ να ευχαριστήσω και από τη θέση αυτή τον κ. Ιωάννη Καζάξη, Καθηγητή του Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης και Αντιπρόεδρο του Κέντρου Ελληνικής Γλώσσας, για την ευγενική προσφορά του επτάτομου έργου του Μακρυγιάννη, καθώς επίσης και την κα. Ελευθερία Γιακουμάκη, Διευθύντρια του Κέντρου Μελέτης Νεοελληνικών Διαλέκτων της Ακαδημίας Αθηνών, επειδή διευκόλυνε με κάθε δυνατό τρόπο την έρευνά μου στο Αρχείο του Κέντρου.

1. Ο Μπαμπινιώτης (2000: 107, 109) κάνει λόγο για «τρίτη» ανακάλυψη του Μακρυγιάννη, τη «γλωσσική».

έρευνας είτε της γλωσσολογικής, και να εξαγάγει ασφαλέστερα συμπεράσματα σε σχέση με «διδασκαλικά» τύπου προσεγγίσεις του παρελθόντος. Από την άλλη, μέσα από την κριτική γλωσσολογική προσέγγιση και με γνώμονα τους όρους της προθετικότητας (Χαραλαμπίκης 2001: 262-3), αποκαλύπτεται σήμερα η «βαθιά δομή» της γραφής του Μακρυγιάννη και αναδεικνύεται η αμφίδρομη σχέση μεταξύ του γραπτού και του προφορικού λόγου (Μπαμπινιώτης 2000: 111, 114, 126-7). Έτσι, έννοιες όπως «λόγιος» και «λαϊκός», «ατομική δημιουργία» και «συλλογικότητα», έννοιες που πρωταγωνιστούν στη ζωή και το έργο του Στρατηγού, δεν εκλαμβάνονται πλέον στο πλαίσιο στενής «ιδεολογικής» αντιπαράθεσης που δημιουργήθηκε από την κριτική προκειμένου να ερμηνεύσει τους προβληματισμούς της εθνικής ταυτότητας (λ.χ. της «ελληνικότητας», Minniti 1996: 168). Απεναντίας, είναι δυνατό να εξεταστούν αντικειμενικά με κριτήρια της επιστήμης της γλώσσας ως απαραίτητες και συγκλίνουσες προϋποθέσεις για να αναπτυχθεί και να ευδοκιμήσει η λογοτεχνική έκφραση.

Εξάλλου, η μετατόπιση του προβληματισμού από το δίπολο *λόγια vs λαϊκή γλώσσα* στο δίπολο *γραφτός vs προφορικός λόγος*, και κατ' επέκταση από τη *langue* στην *parole*, δεν συνεπάγεται μόνο την επανεξέταση προηγούμενων κριτικών απόψεων και θέσεων, αλλά και την προσέγγιση στη γραφή αυτού του λαϊκού δημιουργού στο πλαίσιο μιας συγκεκριμένης ιστορικής φάσης της γλώσσας. Κύρια χαρακτηριστικά της Ελληνικής γλώσσας αυτή την περίοδο είναι ο προφορικός λόγος, με την έντονη παρουσία στοιχείων από τα τοπικά ιδιώματα, και το πλήθος «ξενικών» λέξεων που είχαν εισχωρήσει και που εξακολουθούσαν να εισχωρούν στη γλώσσα του Νεοέλληνα. Προφορικός λοιπόν λόγος και ξενόγλωσσος δανεισμός αποτελούν συμπληρωματικές όψεις της γνήσιας ελληνικής λαϊκής παράδοσης (Μπαμπινιώτης 2000: 114). Η παράδοση αυτή, την οποία ο Ρουμελιώτης συγγραφέας υπηρέτησε επάξια, μπορεί να ωφεληθεί ακόμη περισσότερο από την αντικειμενική και σε βάθος διερεύνηση των συστατικών της, ειδικά του ξενόγλωσσου δανεισμού, ο οποίος δεν φαίνεται ακόμη να εκτιμήθηκε επαρκώς από τους μελετητές.

2. ΞΕΝΟΓΛΩΣΣΟΣ ΔΑΝΕΙΣΜΟΣ ΣΤΟΝ ΜΑΚΡΥΓΙΑΝΝΗ

Το «ξενόγλωσσο» λεξιλόγιο του Μακρυγιάννη, μολοντί έχει πολλές πληροφορίες να προσφέρει, δεν έχει ακόμη μελετηθεί συστηματικά, αν εξαιρεθούν τα επιμέρους γλωσσάρια που συνοδεύουν ορισμένες από τις εκδόσεις των Α και των ΟΘ. Ερμηνείες των ξενόγλωσσων λέξεων του Μακρυγιάννη δίνουν, μεταξύ άλλων, ο πρώτος εκδότης του, Ι. Βλαχογιάννης και ο Σπ. Ασδραχάς, ο οποίος στον σύντομο κατάλογο των άγνωστων και δυσερμήνευτων λέξεων των Α (: 575-579), συμπεριλαμβάνει και κάποιους ξενόγλωσσους (και ιταλικούς) όρους. Εξάλλου, στην έκδοση των ΟΘ από το MIET (1985: 297-316), ο συντάκτης του λεξιλογίου-γενικού ευρετηρίου Χ. Χαραλαμπίκης, παραθέτει παράλληλα με την ερμηνεία των ελληνικών όρων, και την ετυμολογία των ξενόγλωσσων λέξεων (μεταξύ των οποίων και των ιταλικών). Τέλος, αξιομνημόνευτες είναι οι παλαιότερες μελέτες

του Γ. Μπαμπινιώτη (2000)² για το λεξιλόγιο του Μακρυγιάννη και του Ε. Μπόγκα (1952) για τη σωστή ερμηνεία ορισμένων, τουρκικής καταγωγής, λέξεων των Α.

Οι παραπάνω λεξικογραφικές προσπάθειες υπήρξαν εν πολλοίς αποσπασματικές και ανεπαρκείς –με τις δέουσες βεβαίως εξαιρέσεις– λόγω του εκδοτικού χαρακτήρα τους ειδικότερα όμως παρατηρείται, όσον αφορά το ιταλικό λεξιλόγιο, ότι η ετυμολογία και η ερμηνεία των λέξεων σε αρκετές περιπτώσεις δεν είναι απόλυτα ακριβείς. Με τη μελέτη μας αυτή επιχειρούμε κατά το δυνατό τη συστηματικότερη προσέγγιση στο «ιταλικό» λεξιλόγιο του Μακρυγιάννη, παρουσιάζοντας εκτενές *corpus* δανείων, σε μία προσπάθεια να καλύψουμε, τουλάχιστον για την ιταλική γλώσσα, ένα αξιοσημείωτο ερευνητικό κενό, το οποίο φαίνεται ακόμη μεγαλύτερο όσον αφορά τα δάνεια από λ.χ. την τουρκική.

Προτού προχωρήσουμε στην παρουσίαση των λημμάτων, θεωρούμε σκόπιμο να θέσουμε κάποιες υποθέσεις εργασίας σχετικά με την προέλευση των δανείων και να διευκρινίσουμε τη λεξικογραφική προσέγγιση, την οποία εφαρμόζουμε στη σύνταξη του γλωσσαρίου. Ευθύς εξ' αρχής όμως, οφείλουμε να αναφέρουμε ότι για την αποδελτίωση των λέξεων βασιστήκαμε στην έκδοση Βλαχογιάννη του 1968 (τόμοι Α'–Β'), ενώ στάθηκε πολύτιμος αρωγός στην αντιπαράβολή των αντιστοιχιών και την επεξεργασία των λημμάτων το *Λεξιλόγιο του Μακρυγιάννη των Κυριαζίδη – Καζάξη*, το οποίο προαναφέραμε (α' έκδ., 1983).

3. ΙΤΑΛΟΓΛΩΣΣΟ ΚΑΙ ΙΔΙΩΜΑΤΙΚΟ ΣΤΟΙΧΕΙΟ ΣΤΑ ΑΠΟΜΝΗΜΟΝΕΥΜΑΤΑ.

Η «ιταλική» ορολογία που χρησιμοποιεί ο Μακρυγιάννης καλύπτει τα θεματικά πεδία της ΝΕ, στα οποία συγκεντρώνεται σημαντικό μέρος των εισαχθέντων από την ιταλική γλώσσα λέξεων (Τσοπανάκης 1998: 755-769). Έτσι, πλήθος ευρημάτων του γλωσσαρίου αφορά κυρίως τον στρατιωτικό τομέα (*γρανάτες, καζάρμα, μίκιες, μπατάγια, τριμπόν*) και τον ναυτιλιακό (*βατζέλο, μπαρκάρω, ρεσάλτο, κ.ά.*) ή σχετίζεται άμεσα ή έμμεσα με το εμπόριο (*γρόσι, καντάρι, κοντράτα, πόρτο*), τη διοίκηση (*κατζελάριος, κονσουλάτο, κόπια, ριπόρτο, τζιριμόνιες*) και την πολιτική (*μακιαβέληδες, μινίστρο, παντιέρα*). Εξάλλου, αρκετά λήμματα ανήκουν στο καθημερινό λεξιλόγιο (*σουπά, βίζιτα, μορόζα, κάσα, σπέρτο, ταράτσα, κ.ά.*), ενώ δεν λείπουν και μεταφορικές χρήσεις λέξεων που έχουν διαφορετική πρωτεύουσα σημασία τόσο στην Ιταλική όσο και την Ελληνική (*παντιέρα, μπαλαρίνες, πέτζα, βίζιτα, κοκ.*).

2. Όπου (σ. 116), μεταξύ άλλων «ξενισμών», παρατίθενται οι ακόλουθοι «ιταλισμοί»: *γγενεράλης, γκρανσινιόρης, γρανάτα, καβαλαρία, καπετάλι, κατζαδόρους, κατζελάριος, κολονέλος, κομαντάντης, κομπρεμετάρον, κόνσολας, κονσουλάτο, κοντράτα, κοστιτουτζιόν, κουμάντο, μινίστρος, μινούτο, μορόζα, μπονόρα, νιτερέσιον, νιφόρμα, ντογάνα, ριπόρτο, ριτιράτα, σολντάτος*.

Τα «ιταλικά» δάνεια στα *Απομνημονεύματα*, όπως γίνεται αντιληπτό και από τα προηγούμενα παραδείγματα, είναι δυνατόν να διαχωριστούν σε «προγενέστερα» και «νέωτερα». Στα πρώτα συγκαταλέγονται λέξεις των *A* για τις οποίες διατίθενται εμμέλητες αποδείξεις, κυρίως σε ιδιωματικά λεξικά, που πιστοποιούν την ύπαρξή τους σε περιόδους της γλώσσας πριν από αυτή κατά την οποία έγραφε ο Μακρυγιάννης. Λέξεις όπως *βόμβα*, *βάρδια*, *κανόνι*, *κουμάντο*, *κόπια*, *μούκα*, *σίγουρος*, όχι μόνο μαρτυρούνται σε λεξικά και κείμενα, αλλά παρουσιάζουν σχετικά υψηλή συχνότητα χρήσης και αξιοσημείωτο βαθμό «παραγωγικότητας». Σύμφωνα με τις ενδείξεις λοιπόν, πρόκειται για λέξεις, που κατά το *α'* μισό του 18^{ου} αι. ήταν ήδη ενσωματωμένες στην Ελληνική γλώσσα, ώστε η χρήση τους να ήταν μάλλον κοινή. Άλλες ωστόσο ιταλικές λέξεις και εκφράσεις που αναφέρει ο Μακρυγιάννης, είναι θεμιτό να θεωρηθούν νεώτερες επειδή σπάνια απαντούν στη χρήση της ελληνικής γλώσσας, όταν δεν λείπουν τελείως από λεξικά και άλλα ειδικά *repertoria*. Μολονότι είναι δάνεια που στην πλειονότητά τους εμφανίζονται μερικώς ή τελείως προσαρμοσμένα (*καπετάλι*, *λέττα*, *μινίστρος*, *μουλέτο*, *νιφόρμα*, *πάλτος*, *πρέζες*)³, είναι πιθανό να αποτελούν προϊόντα μεταγενέστερου δανεισμού (θα τους ονομάσουμε εν γένει *ξενισμούς*). Την άποψη αυτή ενισχύει η διαπίστωση ότι ορισμένα από αυτά (*τζορνάλε*, *Ντουράτζο*, *κογιόν*⁴), παρουσιάζονται στο στάδιο της απλής μεταγραφής, κάτι που γενικά ισοδυναμεί με την ελάχιστη αφομοίωση του δανείου στη γλώσσα υποδοχής (Αναστασιάδη - Συμεωνίδη 1994: 50).

Ο διαχωρισμός των δανείων σε παλαιότερα και νεώτερα είναι μόνο ενδεικτικός και έως ένα σημείο αυθαίρετος, αφού σε αρκετές περιπτώσεις μόνο υποθέσεις μπορούν να διατυπωθούν σχετικά με τις συνθήκες εισόδου των συγκεκριμένων λέξεων στην ελληνική γλώσσα. Πράγματι, ορισμένα λήμματα του παρακάτω γλωσσαρίου του Μακρυγιάννη, τα οποία από την έρευνά μας προκύπτουν αθησαύριστα ή σπάνια, ανήκουν σε λεξιλόγιο που είναι πιθανό να διαμορφωνόταν παράλληλα με τα ιστορικά γεγονότα της εποχής του. Το κίνημα του Φιλελληνισμού, με τις στενές σχέσεις Ιταλών και Ελλήνων αγωνιστών και τις πυρετώδεις μετακινήσεις στόλου και στρατευμάτων από τη γειτονική χώρα, πρέπει να συνέβαλε δραστικά στην εισαγωγή αρκετών ιταλικών όρων και στην υιοθέτησή τους

3. Η περαιτέρω συσχέτιση με τις επανησιακές διαλέκτους σε σχετικά γλωσσάρια (βλ. εδώ, Βιβλιογραφία) και στα Αρχείο του Κέντρου Μελέτης των Νεοελληνικών Διαλέκτων της Ακαδημίας Αθηνών, έδειξε ότι κάποιες λέξεις στην πραγματικότητα είναι προγενέστερες, απλώς δεν ξεπέρασαν ποτέ το φράγμα της κωδικοποίησης στην κοινή γλώσσα, παραμένοντας στη χρήση σε τοπικό επίπεδο ή σε ορισμένους χώρους με άλλη σημασία από αυτήν που βρίσκουμε στα λεξικά της ΝΕ. Η λέξη *πρέζα* (<*presa*), λ.χ., στη Στερεά Ελλάδα σημαίνει «είδος τυριού» (ΙΑΝΕ), ενώ στην κοινή ΝΕ πέρασε με τη σημασία «μικρή ποσότητα, όση μπορεί να κρατηθεί ανάμεσα στα δάκτυλα» (Μπαμπινιώτης 1998) στον Μακρυγιάννη τέλος, τη βρίσκουμε με εντελώς διαφορετική σημασία ως «κουρσάριο πιάτσικο» και με προέλευση από τα βενετσιάνικα (ΙΑΝΕ).

4. Η συγκεκριμένη λέξη σήμερα απαντά προσαρμοσμένη στη Ζάκυνθο και τα Κύθηρα (βλ. Κονόμου, 24, λ. *κογιόνος* και Κασμάτη, 17, λ. *κογιόνι* αντίστοιχα).

από Έλληνες ομιλητές. Είναι δε ενδεικτικό, ότι τα νεώτερα δάνεια δηλώνουν κατ'εξοχήν στρατιωτική (τζενιέρηδες, μπουρλοτιέρης, κατσαδόροι) και πολιτική ι-διότητα (μαρσιάλης, πρίτζπας, μακιαβέληδες, σούντιτος) ή επάγγελμα (παλτα-δόρος). Οι ίδιοι συγκυριακοί λόγοι που ευθύνονται για τον δανεισμό, εξηγούν άλλωστε και τις διαφορετικές εξελίξεις δάνειων λέξεων. Έτσι, δεν είναι τυχαίο το ότι, από πλειάδα δανείων του γλωσσαρίου που έχουν ως κοινό παρονομαστή την ίδια εποχή εμφάνισής τους στην ιταλική γλώσσα, άλλα ευδοκίμησαν και άλλα φαίνεται ότι έμειναν ανενεργά. Μεταξύ των ιταλικών νεολογισμών που χρονο-λογούνται στο 1700 (Migliorini 449-526), ορισμένοι όπως *bloccare*, *pianoforte*, *mitraglia* χρησιμοποιούνται ακόμη στη ΝΕ (βλ. *μπλοκάρω*, *πιάνο* –όμως *πιανο-φόρτι* στα Α-, *μυδράλιο*), ενώ άλλοι όπως *uniforme* «στολή», *arrestare* «συλλαμ-βάνω, φυλακίζω», *giornale* «εφημερίδα» παραμένουν αμάρτυροι και ενδέχεται να αποτελούν λέξεις «άπαξ» του Μακρυγιάννη (βλ. λήμματα *νιφόρμα*, *ρέστο*, *τζορ-νάλε*).

Είναι δύσκολο, κατά κανόνα, όπως είναι γνωστό και από τη σχετική βι-βλιογραφία, να προσδιοριστούν οι πολιτισμικοί και άλλοι παράγοντες που ευ-θύνονται για το «ταξίδι» των λέξεων κατά τη διαδικασία της γλωσσικής επαφής. Στην περίπτωση του δανεισμού από την Ιταλική, η έρευνα δυσχεραίνεται από την απόσταση που χωρίζει τη σημερινή Ελληνική από τη γλώσσα των περιόδων κατά τις οποίες οι δύο πολιτισμικοί και γλωσσικοί χώροι έρχονταν σε επαφή. Έτσι, διεξοδικότερες και κατά περίπτωση έρευνες σε ιστορικά και ιδιοματικά λεξικά, καθώς επίσης σε σύγχρονα κείμενα, θα μπορούσαν να δώσουν τις κα-τάλληλες απαντήσεις στα παραπάνω ερωτήματα. Η ευχερής ωστόσο και επιτυχής χρήση τους από έναν συγγραφέα όπως ο Μακρυγιάννης, ο οποίος απηχεί το λαϊκό στοιχείο, πιστεύουμε ότι καθιστά αξιοπρόσεκτους τους «ιταλισμούς» του γλωσσαρίου.

4. ΛΕΞΙΚΟΓΡΑΦΙΚΕΣ ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΕΙΣ ΣΤΟ ΓΛΩΣΣΑΡΙΟ

Το θέμα της έρευνας αυτής προέκυψε από την προσωπική εδώ και χρόνια «ανακάλυψη» του κειμένου του Μακρυγιάννη, πρώτα των Α και στη συνέχεια των ΟΘ. Ο Μπαμπινιώτης (2000: 125) σημειώνει εύστοχα, ότι ο Μακρυγιάννης γράφει με συγκεκριμένο σκοπό: «να επικοινωνήσει με τον αναγνώστη του· να μι-λήσει στους Έλληνες». Ο Μακρυγιάννης λοιπόν «μιλά» σε αυτούς που τον διαβά-ζουν. Με τον αναγνώστη όμως που είναι ταυτόχρονα και φυσικός ομιλητής της Ιταλικής γλώσσας, η επικοινωνία δεν επιτυγχάνεται μόνο μέσω της συναρπαστι-κής και πληθωρικής αφήγησής του αλλά και της γοητείας που προσθέτει το πλή-θος «ιταλικών» λέξεων με τις οποίες «διανθίζει» τον λόγο του. Οι «ιταλισμοί» αυτοί καθιστούν γνώριμα και σχεδόν οικεία τα γεγονότα που περιγράφονται στα έργα, συνάμα όμως και τα συναισθήματα που ο γενναιόδωρος αυτός αγωνι-στής εξωτερικεύει. Οι παραπάνω σκέψεις ήταν αναπόφευκτο να επηρεάσουν και τη μέθοδο της έρευνάς μας. Κατά συνέπεια, κρίθηκε απαραίτητο η ληματογρά-φηση να γίνει με βάση μία «κειμενολογικού τύπου» θεώρηση, με την παράλληλη

προσέγγιση γλώσσας και κειμένου. Έπρεπε, με άλλα λόγια, ο «ιταλικός» κατάλογος να μην βασιστεί σε ήδη καταρτισμένα γλωσσάρια του Μακρυγιάννη, αλλά να προκύπτει άμεσα από την ανάγνωση του κειμένου, ώστε να αναδειχθεί η συναισθηματική συμμετοχή του αναγνώστη – μελετητή στην επικοινωνιακή κατάσταση (Beaugrande – Dressler 1981: 59).

Στη συγκρότηση του λημματολογίου λοιπόν, κάνοντας δεκτές τις προτάσεις προηγούμενων μελετητών του έργου του Μακρυγιάννη (Καζάξης 1992), υιοθετήσαμε μία μέθοδο σύμφωνα με την οποία ως βασικό λήμμα παρατίθεται ο τύπος της «ιταλικής» λέξης που πρώτος απαντά στο κείμενο (λ.χ. *μάλον* και όχι *μπάλος*)⁵, πιστεύοντας ότι με τον τρόπο αυτό αποδίδεται κατά το δυνατόν η απόλαυση από το συναπάντημα με τη γλώσσα του συγγραφέα. Εξάλλου, λαμβάνοντας υπ' όψη ένα βασικό χαρακτηριστικό της γραφής του Μακρυγιάννη που είναι η *πολυτυπία* (αυτ.: VI), ως κεφαλή του λήμματος ενίοτε θεωρείται ο διπλός τύπος, με τις ενδεχόμενες φωνητικές παραλλαγές (*αλάργα*, *αλλάργα*). Επίσης, διαφορετικά πρόσωπα και τύποι του ρήματος προστίθενται στο κυρίως λήμμα όποτε είναι απαραίτητο, όταν δηλαδή εκτιμάται ότι συνιστούν ενδιαφέρουσες από γλωσσική άποψη διαφοροποιήσεις του (*ξεμπαρκάρω*, *αποβαρκαριστήκαμεν*). Όπως είναι φυσικό, στο σώμα του λήμματος δεν αναφέρονται όλοι οι κλιτικοί και πτωτικοί τύποι (λ.χ. *μπλόκαραν*, αλλά όχι *μπλοκάρει*, *-άρη*, *-άριξε*, *-άρισε*, κτλ.), όσοι δηλαδή λαμβάνονται υπ' όψη στην καταμέτρηση των λέξεων. Τέλος, δεν λημματογραφούνται, και δεν προσμετρούνται όλοι οι νεολογισμοί (λ.χ. παράγωγες λέξεις όπως *καπτανλίκι* < *καπετάνος*, *σιγουρευώ* < *σίγουρος*, *κοκ*), παρά μόνο σε ενδεικτικές περιπτώσεις (*μπαρκάρισμα*, *μπλόκαραν*). Πράγματι, μία τέτοια διαδικασία θα προϋπέθετε πιο προχωρημένο επίπεδο συγχρονικής ανάλυσης που δεν εμπνίπτει άμεσα στις προτεραιότητες της παρούσας εργασίας (βλ. εδώ, § 5).

Άμεσος στόχος της μελέτης μας, όπως αναφέραμε πιο πάνω, είναι η καταγραφή των ιταλικών λέξεων και ο συσχετισμός τους με το ευρύτερο γλωσσικό περιβάλλον του Μακρυγιάννη. Έτσι, πρωτίστως ενδιαφέρει ο έλεγχος της όποιας επίδρασης δέχθηκε ο συγγραφέας από τον ιταλικό δανεισμό μέσω της μητρικής (ρουμελιώτικης) ντοπιολαλιάς του. Παράλληλα, καταγράφεται και η ενδεχόμενη διαφοροποίηση της σημασίας που εμφανίζει ο εκάστοτε όρος στα Α από τις «κοινές» σημασίες που μπορεί να έχει στην ιταλική γλώσσα. Κατά συνέπεια των παραπάνω, το λήμμα αναπαράγει τη φωνητική μορφή που η λέξη έχει στο κείμενο (*πέτζα* αντί *πέτσα*, *ταράτζα* αντί *ταράτσα*⁶) και η οποία απεικονίζει την ιδιωμα-

5. Όπως παρατηρεί ο Χαραλαμπίδης (2001: 265), η λημματοποίηση στην ονομαστική πτώση, «δηλ. σε καθαρεύουσα μορφή», αποτελεί γενικά ένα από τα μεθοδολογικά σφάλματα στην προσέγγιση του λεξιλογίου του Μακρυγιάννη, λόγω της λαϊκής – προφορικής φύσης της γλώσσας του.

6. Η ηχηροποίηση του [τζ] και η συνακόλουθη μετατροπή του σε [τς] αποτελεί σύνθετο φαινόμενο της Μεσαιωνικής και Νέας Ελληνικής, για το οποίο βλ. Τριανταφυλλίδη 1963: 158-163.

τική προφορά του Στρατηγού όπως την απέδωσε ο εκδότης του⁷. Τέλος, προκειμένου να αποσαφηνιστεί, κατά το δυνατόν, η πηγή του δανείου, καθώς επίσης και η περιοχή διάδοσής του, τα λήμματα του γλωσσαρίου αντιπαραβάλλονται με το λεξιλόγιο των ιδιωμάτων της Επτανήσου (Χυτήρης 1987, Κονόμου 2003, Κασμάτης 1993), της Ρούμελης (Παπαθανασόπουλος 1982, Καλαντζάκος 1995)⁸, αλλά και της Δευκάδας (Λάζαρης 1970), το οποίο ωστόσο συγκαταλέγεται στα στερεοελλαδίτικα ιδιώματα (Κοντοσόπουλος 2000: 67). Πληροφορίες σχετικές με τις ντοπιολαλιές άλλων περιοχών (της Πελοποννήσου κυρίως), αντλήθηκαν από το πλουσιότατο Αρχείο του Κέντρου Μελέτης των Νεοελληνικών Διαλέκτων της Ακαδημίας Αθηνών (ΙΑΝΕ). Οι συγκεκριμένες επαρχίες επιλέχθηκαν επειδή συνδέονται άρρηκτα με την αγωνιστική δράση του Στρατηγού (Βλαχογιάννης 1968: passim), αλλά και επειδή, ως γνωστόν, ορισμένες από αυτές δέχθηκαν άμεσα την επίδραση της Ιταλικής γλώσσας (Κοντοσόπουλος 2000: passim).

Ανάλογη είναι η λεξικολογική και σημασιολογική προσέγγιση που επιχειρείται στο γλωσσάριο, με στόχο να ελεγχθεί κατ' αρχήν αν η έννοια που ο συγγραφέας προσδίδει στην «ιταλική» λέξη συμπίπτει με τη χρηστή σημασία που η συγκεκριμένη λέξη καλύπτει στα ιστορικά και σύγχρονα λεξικά της «κοινής» Ιταλικής γλώσσας (Tommaseo – Bellini 1865, Battisti – Alessio 1950, Devoto – Oli 1990) και της Βενετσιάνικης διαλέκτου (Boerio 1856), καθώς επίσης και στα ελληνοϊταλικά λεξικά της εποχής (Somavera 1709, Περίδης 1878). Στη συνέχεια παρατίθενται διαδοχικά οι ερμηνείες των λεξικογράφων της ΝΕ (Ιστορικό Λεξικό της Ακαδημίας Αθηνών, Ανδριώτης 1992, Μπαμπινιώτης 1998), του εκδότη του Μακρυγιάννη (Ασδραχάς), αλλά και ειδικών γλωσσαρίων, όπως είναι το *Λεξικό της Δημόδους Γραμματείας* (Κριαράς, 2001-2003) και το *Σκευολόγιον Στρατιωτικόν* (Χαντσέρης, 1870). Ερμηνευτικές διευκρινίσεις δίδονται όπου είναι απαραίτητο, ενώ σε κάποιες περιπτώσεις αποκαθίστανται πιθανώς λανθασμένες γραφές του ιταλικού προδρόμου. Επιπλέον, με την ένδειξη «σημ. άγν.» επισημαίνεται ότι η συγκεκριμένη σημασία είναι άγνωστη στην Ιταλική (*ψευδοδάνειο*) και πρέπει να θεωρηθεί εγγώρια εξέλιξη της λέξης⁹. Τέλος, με την ένδειξη « < » παρατίθεται ο ιταλικός όρος που εικάζεται ότι λειτούργησε ως «αναφορά» για τη δημιουργία του ψευδοδανείου (*σεντζαφέντες < infedele «άπιστος», κατ' αναλογία*

7. Η διαλεκτική *υπεραπλούστευση*, την οποία υπέστη η γλώσσα του συγγραφέα κατά τη μεταγραφή της, μολονότι θεωρείται ως ένα πρόβλημα που πρέπει να επιλυθεί (Χαραλαμπίκης (2001: 255), ωστόσο δεν μας απασχολεί σε ένα γλωσσάριο των «ιταλισμών», εφ' όσον δεν έχει επιφέρει άμεσες επιπτώσεις στην υπόσταση της λέξης.

8. Το γλωσσάριο του Παπαθανασόπουλου, στο οποίο παραπέμπουμε για λόγους βιβλιογραφικής πληρότητας, δεν υπήρξε ωστόσο χρήσιμο στην έρευνά μας, επειδή αναπαράγει τους ιταλισμούς του Μακρυγιάννη από τον κατάλογο του Ασδραχά (ό.π.), χωρίς περαιτέρω ενδείξεις. Άλλους ιταλισμούς εμφανίζει λ.χ. το γλωσσάριο του Καλαντζάκου.

9. Τα ψευδοδάνεια αποτελούν μεταφορικές σημασίες που αποκτήθηκαν με τη χρήση της λέξης στη ΝΕ (Τριανταφυλλίδης 1963: 74-78). Η λέξη *φρούτο* λ.χ. στα Ιταλικά σημαίνει μόνο «καρπός», ενώ στη ΝΕ απέκτησε την έννοια του «πρωτόγνωρου είδους», με ειρωνική όμως συνδήλωση.

με τη λ. *senzadio* «άθεος»).

Η συγκεκριμένη διαδικασία ληματογράφησης επιλέχθηκε για λόγους συντομίας. Πιστεύουμε επίσης ότι με τη μέθοδο αυτή είναι δυνατό να αποφευχθούν πλεονασμοί και ασάφειες, οι οποίες, σύμφωνα με τον Χαραλαμπίκη (2001: 254), έχουν πλήξει σοβαρά τη μελέτη της γλώσσας του Στρατηγού, συσκοτίζοντας, μεταξυ άλλων, και τη λογοτεχνική αξία του έργου του. Στο ίδιο πνεύμα ανάγεται η επιλογή να παρατεθεί κατά περίπτωση στην επεξήγηση του οικείου λήμματος (με πλάγια τυπογραφικά στοιχεία) το σχετικό απόσπασμα των Α, εκτιμώντας ότι με τον τρόπο αυτό αποδίδεται πληρέστερα η σημασία της λέξης αλλά και αναδεικνύεται η γλαφυρότητα του ύφους.

5. ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ

Η παραπάνω διαδικασία ληματογράφησης οδήγησε στον καταρτισμό γλωσσαρίου 171 λημάτων, στα οποία αντιστοιχούν 841 «ιταλικές» λέξεις των Α¹⁰. Τα λήματα αυτά (κυρίως ουσιαστικά, αλλά και κάποια ρήματα) συνιστούν δάνεια, τα οποία παρουσιάζουν υψηλούς δείκτες ενσωμάτωσής τους, όπως είναι η παρουσία παραγώγων, συνθέτων, κ.ά. Τα χαρακτηριστικά αφομοίωσής τους θα μπορούσαν να συνοψιστούν ως εξής: Ως προς τη μορφολογία, τα περισσότερα δάνεια είναι πλήρως προσαρμοσμένα, ενώ άλλα έχουν υποστεί μικρή προσαρμογή. Από την άποψη δε της κωδικοποίησης, καθοριστική πρέπει να θεωρηθεί η διαπίστωση ότι αφ' ενός σχετικά ευάριθμες είναι οι λέξεις που απαντούν μόνο σε διαλέκτους των περιοχών ιταλικής «επιρροής» (ειδικά της Επτανήσου), αφ' ετέρου αρκετές είναι οι λέξεις που απαντούν σε πανελλαδική κλίμακα. Το δεύτερο αυτό στοιχείο υποδηλώνει την ευρύτερη αποδοχή των δανείων σε διαφορετικές ποικιλίες της ΝΕ, ενώ η επιβίωση απαρχαιωμένων λέξεων στις διαλέκτους υπογραμμίζει τη χρήση και αφομοίωσή τους στο σημασιολογικό σύστημα της γλώσσας υποδοχής τους. Όσον αφορά, πράγματι, τη σημασιολογική εξέλιξή τους, θα επικαλεστούμε τη μαρτυρία των λεξικών για να ισχυριστούμε ότι «νέωτερα» δάνεια που βρέθηκαν στα Α δεν εμφανίζουν αξιοπρόσεκτες μεταβολές, αφού διατηρούν εν πολλοίς την αρχική σημασία (*βατζέλο*, *πιάτζα*, *τρομπόνι*, *ρέστο*, *κάρτο*,

10. Στο σημείο αυτό χρειάζεται να διευκρινιστεί ότι το γλωσσάριο δεν περιλαμβάνει λατινικές λέξεις, όπως *άρματα*, *βούλα*, *κάμπος*, *μακελλειό*, *μαστόρους*, *μπούκα*, *πόρτες*, *σέλα*, *σούμα*, *στράτα*, *φαιμελιά*, *φούρκα*, *φουσάτο*, κ.ά. Για λόγους μεθοδολογικής ωστόσο πληρότητας, αναφέρονται ορισμένα (λατινικά) δάνεια, που μελετητές θεωρούν ότι είναι ιταλικής καταγωγής. Η λ. *κονβέντα*, π.χ., σύμφωνα με τους μελετητές είναι λατινική, ο Τσοπανάκης ωστόσο τη συγκαταλέγει στα ιταλικά δάνεια (1998: 758). Για τον ίδιο λόγο, συμπεριλάβαμε στο γλωσσάριο και μερικές λέξεις, των οποίων η ετυμολογία ή είναι αποδεδειγμένα ιταλική ή παραμένει διφορούμενη, μολονότι οι μελετητές τις θεωρούν εν γένει γαλλικές (λ.χ. *κοντράτο*, *σολδάτος*, *μίνια*, για τις οποίες βλ. Κοντοσόπουλο 1978: 50-51). Π.χ. η λ. *καπότα* στη ΝΕ προέρχεται από τη γαλλ. *capote* και έχει τη γνωστή σημασία, ενώ στον Μακρυγιάννη η ίδια λέξη είναι ιταλική (< *cappotta*) και σημαίνει «πανωφόρι». Διευκρινιστικές πληροφορίες σχετικά με την ετυμολογία και την ερμηνεία παρόμοιων περιπτώσεων δίνονται στα οικεία λήματα.

λίγια). Από την άλλη, τα «παλαιότερα» δάνεια, όπως είναι λογικό, χρησιμοποιούνται από τον Μακρυγιάννη ακριβώς σύμφωνα με τη σημασία ή τις σημασίες που απέκτησαν στη ΝΕ (*μπερμπάντης, μακαρόνια, μπαλαρίνες, πέτζα*).

Ο αριθμός των λημμάτων που φιλοξενούνται στο γλωσσάριο δεν είναι πολύ μεγάλος, αποτελεί όμως αξιοπρόσεκτο μέγεθος σε ένα σύνολο 5.295 βασικών λέξεων που αποτελούν το λεξιλόγιο του συγγραφέα στα Α (Καζάζης 1983: 17). Άλλωστε, τα λήμματα θα ήταν περισσότερα εάν δεν είχαν εξαιρεθεί από το ληματολόγιο οι παράγωγες λέξεις (βλ. εδώ, § 4). Ενδεικτικά αναφέρουμε το παράδειγμα του ουσιαστικού *καπετανλίμι*, το οποίο απαντά στο κείμενο περί τις 25 φορές, δεν εμφανίζεται όμως στο ληματολόγιο επειδή είναι παράγωγο (της λέξης *καπετάνιος*).

Στην παρούσα εργασία στάθηκε αδύνατο, από έλλειψη χώρου, να προχωρήσουμε στη διερεύνηση του ιταλικού δανεισμού προς την παραπάνω κατεύθυνση, δηλαδή της μορφολογικής ανάλυσης. Αυτή θα μπορούσε, ωστόσο, να αποτελέσει ένα επόμενο βήμα στη μελέτη της γλώσσας του Μακρυγιάννη. Η συγχρονική εξέταση θα αναδείκνυε πράγματι τον νεολογικό δυναμισμό του ιταλικού στοιχείου στο πλαίσιο του λεξιλογίου του εν λόγω κειμένου αλλά και πέρα από αυτό, στο λεξιλόγιο της ομιλούμενης γλώσσας της εποχής. Εξάλλου, χρήσιμη θα ήταν επίσης η εκτίμηση της λειτουργίας που επιτελούν τα ιταλικά (αλλά και άλλα ξενόγλωσσα) δάνεια στον ιδιάζοντα λόγο του συγγραφέα. Η μελέτη του ύφους του Μακρυγιάννη θα ωφελούνταν δίχως άλλο από τη διαπίστωση ότι, λ.χ., ο συγγραφέας χρησιμοποιεί παράλληλα τον ιταλικό και τον ελληνικό όρο για να δώσει την ίδια σημασία (*θέση/πόστο, κόμμα/παρτίδα, κοκ*), αν και βεβαίως με διαφορετικό νόημα και υφολογική πρόθεση. Η διαπίστωση αυτή εκτιμάται ότι δεν μειώνει καθόλου την αξία του μακρυγιαννικού λόγου και ότι απεναντίας επιβεβαιώνει τον λεκτικό πλούτο και την υφολογική δεξιότητα του Στρατηγού.

Συμπερασματικά, λοιπόν, πιστεύουμε ότι η μελέτη των δάνειων λέξεων από τα Ιταλικά ενισχύει τα πορίσματα της φιλολογικής και γλωσσολογικής έρευνας γύρω από τη γλώσσα του μεγάλου Ρουμελιώτη αγωνιστή και συγγραφέα. Με τη μελέτη μας ελπίζουμε να δείξαμε ότι η παρουσία του ιταλικού στοιχείου ενδυναμώνει τον λαϊκό προφορικό χαρακτήρα αυτού του λόγου, ενός λόγου δηλαδή που αποτελεί πιστό καθρέπτη της ποικιλομορφίας και του δυναμισμού της Νέας Ελληνικής σε μία ιστορική φάση της κωδικοποίησής της.

ΓΛΩΣΣΑΡΙΟ

(Κυριάκι Λεβαδείας, Πάσχα 2005)

- αβοκάτο*: δεν θέλω αβοκάτους, ότι έχω την ίδια μου αλήθεια αβοκάτο: Β' 92, 92, 95, *annocato* «συνήγορος» (Κριαρ., Α' 50).
- αλάργα* (και *αλλάργα*): Α' 24, 149, Β' 173, (ναντ.) *al largo* = *per l'alto mare* «στο ανοικτό πέλαγος» (Boerio, 361)· *alla larga* (sic) (Ανδρ. 12, Κριαρ. 83, ΙΛΑ, Παπ., 18).
- Αλτζερίνων*: Α' 153, *αλτζερίνος* «Αλγερινός, πειρατής, κατ' επέκταση κακοποιός» (Κον., 9). Η λ. *algerino* (στους τύπους *algerin*, *algerèin*) στις βορειοϊταλ. διαλέκτ. με μειωτική επέκταση, ως «κλεφτρόνι, σάϊνι» (Cortelazzo - Marcato, 19).
- Άουστρια*: Α' 150, 162, 214, Β' 55, 56, 218, Austria.
- απομπαρκαριστήκαμεν*, *ξεμπαρκαρίσε*: Α' 142, 145, *sbarcare*, «αποβιβάζομαι», πρβλ. *sbarcàr* (Boerio, 606)· *απομπαρκαρίζω* «αποβιβάζω» ΙΛΑ). Βλ. και λ. *μπαρκαριστούν*.
- βάρδια*: Α' 83, 93, Β' 51, 52, 83, 111, 145, 189, βεν. *vardia* «σκοπιά» (ΙΛΑ, Κριαρ. Α' 234, Παπ. 38).
- βατζέλα*: ο αγέρας όπου φνυσάγει εις την Ευρώπη (πεζ του βασιλέως) αναποδογύρισε *βατζέλα*: Α' 203, Β 210, *vascello* «πλοίο πολεμικό τρίκροτο» (DEI)· (Ασδρ. 575, Παπ., 39), ≠ *βατσέλα*, η «λεκάνη» (Χυτ., 37), *βατσέλι* (Κριαρ., Α' 239), < *vascellum* «αγγείο, βαρέλι» (ΙΛΑ).
- βενέτικα*: Α' 136, *βενέτικο* «είδος φλουριού» < μsn. εθν. *Βενέτικός* (Ανδρ. 52, ΙΛΑ, Κριαρ. Α' 244), πρβλ. *venetico* = *relativo agli antichi Veneti* (Devoto - Oli), σημ. άγν.
- βέργε*: Α' 48, 157, 194, 138, μsn. *βέργα* < *verga* «ράβδος» (Λεξ. Μπαμπ.), πρβλ. όμως < λατ. *virga* (Κριαρ., Α' 244, ΙΛΑ).
- βίζιτα*: Α' 169, *visita* «επίσκεψη» (Ανδρ. 53, ΙΛΑ), ≠ «επιθεώρηση» (Κριαρ., Α' 248).
- βολιτζάρωμεν*: Α 236, *volteggiare* «παραπλέω» (Devoto - Oli) < *vòlta* = *viaggiata della barca* «διαδρομή της βάρκας» (Boerio, 800)· *βολτετζάρω* < *βολτάρω* «περιφέρομαι, ιστιοπλοώ πλαγιοδρομώς» (Λαξ 35), «κάνω ελιγμούς (για πλεούμενα)» (Κορφ., 41), (ΙΛΑ).
- γκενεράλης*: Β' 7, 10, 13, 45, 51, 52, 61, 65, 86, 87, 114, 190, 211, 217 (τρεις), *γκενεράλης* ή *γενεράλης* *generale* «αρχηγός στρατού» (Κριαρ., Α' 272, Κορφ. 47). Πρόκειται για οπτικό δάνειο.
- γκρανΣινιόρε* (και *γκρανσινιόρης*): ξεσκεπάσαμε τη μάσκα του Γκραν Σινιόρε, του Σουλτάνου: Β' 53, 55, 115, 222 (δισ). Ο τ. αποτελεί σύμπτυξη των λ. *gran* «μεγάλος» και *signore* «άρχοντας». Απαντά στην Κρήτη, ως προσω-

νύμιο του Σουλτάνου (Κριαρ., ?).

γοδέρει, γοδέρωμεν. να γοδέρωμεν τον τόπο: Β' 30 (δισ), godere «απολαμβάνω»
 πρβλ. βεν. godèr (Boerio, 310). (Ασδρ. αυτ., Χυτ. 47, Παπ. 51).

γολέττα: Α' 22, 216, 217, 238, 241, Β' 117, golèta = piccolo bastimento da guerra ed
 anche mercantile «μικρό πολεμικό ή εμπορικό πλοίο» (Boerio, 311), γολέτα
 βεν. goleta «δικάταρτο πλοίο» (Ανδρ., 70).

γρονατών (και γρανέτες): Α' 54, 151, 155, 188, 191, 198, 206, 209, 218, 219, 224,
 227, 232, 242, granata < μσν. ιταλ. mela granata «χειροβομβίδα» (Devoto -
 Oli). (Κριαρ. Α' 295). Ο τ. γρανέτα (< grano «κόκκος, χάντρα», βλ. Devoto
 - Oli) στον Μακρ. αποτελεί παρετυμολογία. Η λ. και στην Κερκ. με τη ση-
 μασία «χάντρα» (Κορφ. 52, όπου και η λανθασμένη ετυμολογία < grana.

γρόσι: Α' 13-15, 20, 23, 42, 45, 67, 76, 90, 92, 109, 118, 121, 123, 136, 142, 151, 157,
 179, 183-85, 186, 189, 196, 198, 214, 222, Β' 10 (δισ), 14-16, 21, 29, 33, 62,
 63, 67 (δισ), 74, 112, 134, βεν. «grosso» (Ανδρ., 73), «ασημένιο νόμισμα»
 (Κριαρ., Α' 297), (Παπ., 54).

γρούπον. έκλεψε έναν γρούπο με χρήματα: Α' 89, αρχ. ιταλ. gruppo = μικρό κο-
 μπόδεμα (Devoto - Oli). γρούπος «κουβάρι, κατά μεταφορά δέμα με λε-
 φτά» (Ασδρ. αυτ., Παπ. 54), ≠ «κόμβος» (Λαζ. 43).

διαμάντι: Α' 83, diamante (Ανδρ. 81, Κριαρ. Α' 321), αντιδάνειο.

δισπάρτισε. Μου δισπάρτισε τους ανθρώπους μου: Α' 108 (δισ), 111, spartire =
 χωρίζω σε δύο ή περισσότερα μέρη (Tommaseo - Bellini). disappear (sic)
 «διάσπειρε, διάλυσε» (Ασδρ., αυτ.).

καβαλλαρία: Α' 32, 38, 39, 47, 54, 77, 125, 149-152, 172, 187, 209, 220, 224, 227,
 228, 234-238, Β' 37-38, 40-43, 50, 66, 86, 90, 98, 16, 108, 110, 111, 119, 140,
 175, 178, cavalaria (Boerio, 150). καβαλαρία βεν. cavalaria «ιππικό» (Ανδρ.
 137, Κριαρ. Α' 492).

κάδρο: Β' 98, 100 (δισ), 109-111 (τετρ.), 120, 121, 174, 185, βεν. quadro «εικόνα,
 κάδρο» (Κριαρ. Α' 493), ≠ «πλαίσιο, κορνίζα» (Ανδρ., 138).

καζάρμα: Β' 36, 87, caserma (Ανδρ., 138), «στρατώνας» (ΙΑΝΕ: Πελοπ., Στερελλ.),
 ≠ «φυλακή» (Χυτ., 67).

καζίνα: καζίνα και μυλλιάρδα: Α' 171, casino «χαρτοπαικτική λέσχη, καζινό»
 (ΙΑΝΕ: Κυπρ., Νάξ.) ≠ υποκ. του casa «σπίτι» (sic, Ανδρ. 138).

κανόνι: Α' 31, 54, 56, 65, 66, 77, 102, 103, 148, 150-157, 169, 173, 178, 186-191,
 192, 198, 206, 209, 218-227, 230-234 (δισ), 241 (δισ) - 243, Β' 36-38, 50-52,
 106, 125, 198, 211, canòn (Boerio, 129). cannone «πυροβόλο όπλο» (Κριαρ.,
 Α' 522), βεν. canon (Λεξ. Μπαμπ.).

καντάρι: ξύλο καντάρι και άλλα βασανιστήρια: Α' 85, 223, Β' 60, cantaro ή quin-
 tale «ιταλ. μονάδα βάρους εκατό κιλών» (Tommaseo - Bellini). cantaro
 (Ανδρ., 147), cantare (sic) «μονάδα βάρους» (Λεξ. Μπαμπ.), πρβλ. όμως <
 μσν. λατ. cantarium (Κριαρ., Α 522), «στατέρι» (Παπ., 74).

καπετάλι: είχα εγώ καπετάλι εικοσιτέσσερα γρόσια: Α' 15, καπιτάλι capitale

- «κεφάλαιο» (Ανδρ., 148), *καπιτάλια*, τα «περιουσία» (Λαζ., 63), «τα χρήματα» (Παπ., 75).
- καπεταναίοι*, *καπετάνοι*: Α' 17, 19 (δισ), 25, 26, 35, 37, 45, 49, 55, 62 (δισ), 72, 74, 84, 89, 91, 95, 106, 112, 113, 114, 118, 119, 122 (δισ), 132, 133, 150, 159, 163, 164, 182, 191, 195, 215, 224, Β' 62, 39, 108, 215, *capitànio* «οπλαρχηγός, ναύαρχος» (Boerio, 134)· προβλ. όμως βεν. *carpetanio* (Ανδρ. 147, Κριαρ. Α' 522) και *capitan* (sic, Λεξ. Μπαμ.).
- καπότες*: Α' 44, 198, Β' 195, *καπότα* *cappotta* (Ανδρ., 148), *capotta* (sic) «πανωφόρι» (Χυτ., 73, Λεξ. Μπαμπ.), «ποιμενικό ρούχο με κουκούλα» (Παπ. 75). < γαλλ. *capote* με άλληλ. σημ. (Κοντοσόπουλος, 50).
- Καπουτζίνοι*: Β' 77, *Cappuccino*· *καπουτσίνος* «ιταλικός μοναχός του τάγματος του Αγ. Φραγκίσκου» (Ανδρ., 148).
- καραμπίνες*: Α' 149, Β' 44, *carabina* «είδος όπλου»· (Ανδρ., 149).
- καρότζες*: Β' 74, 95, *carrozza* «άμαξα»· *καρότσα* (Ανδρ., 150), *carozza* (sic) (Κριαρ., Α' 258).
- κάρο*: Β' 111, 133, 155, 156, *κάρο* *carro* «φορητό αμάξι» (Ανδρ. 151, Κριαρ. Α' 529).
- κάρτο*: ένα *κάρτο* *αλάργα*: Α' 24, 38, 42, *quarto* «τέταρτο της ώρας» (ΙΑΝΕ: Κερκ., Κεφαλ., Πελοπ.) ≠ «τέταρτος» (Ανδρ., 150), «το έν τέταρτο» (Κριαρ. Α' 531).
- κασσέλα* (και *κασσέλλα*): Α' 90, 114, 175, Β' 36, 187, *casella* «τιμήμα επίπλου για τη φύλαξη ρούχων» (Devoto - Oli)· βεν. *cassela* (sic) «μπασούλο» (Ανδρ. 151, Παπ. 78), ιταλ. *cassela* (sic, Λεξ. Μπαμπ.), «σεντούκι» (Κριαρ., Α' 532).
- κασσόνια*: Α' 151, *κασόνι* *cassone* «κιβώτιο» (Ανδρ. 151, Κριαρ. Α' 532), «κιβώτιο για αποθήκευση σιτηρών» (Παπ., 78).
- Καστέλλα* (και *Καστέλλια*, τα): (τιν.), Α' 240, Β 12, *castello* «κάστρο» (Ανδρ. 151, Κριαρ. Α' 533).
- κατζαδόρους*: ο *Μπραΐμης έστειλε τους κατζαδόρους*: Α' 149, 174, *cacciatori* «ειδικό σώμα ανιχνευτών» (Devoto - Oli), προβλ. *cazzador* «κυνηγός» (Boerio, 155) (ΙΑΝΕ: Σμυρν., Ναξ., Μικρ. Ασ.) ≠ *κατσάρω* «συναγωνίζομαι εις τα χυπλοΐαν ή ελασίαν» (Λαζ., 68).
- κατζελάριος* (και *κατζελάρης*, *κατζιλέρης*): Β' 84, 87 (δισ), 91, *cancelliere* «ανώτατος αξιωματούχος» (Κριαρ., Α' 523), βλ. και βεν. *cancelèr* (Boerio, 127), προβλ. όμως *καγκελάριος* < λατ. *cancellarius* (Ανδρ., 138).
- κιάλια*: Α' 150, 152, 154, 175, 176, 219, 236, *occhiale* (αρχ.) «τηλεσκοπιο» (DEI)· *occhiali* (sic, Ανδρ. 159).
- κογιόν*: *Φάμπρικα ντε κογιόν*: Α' 349, *cogìon* «όρχις, (μτφ) βλάκας» (Boerio, 176) (Λαζ., 72), *κογιόνος* (Κον., 24), *κογιόνι* (Κασ., 33).
- κολονέλος*: Α' 215, βεν. *colonelo* ή ιταλ. *colonnello* «συνταγματάρχης» (Κριαρ., Α' 587), *colonello* (sic) (Ανδρ., 164).

- κολώνα: οι Τούρκοι έγιναν δύο κολώνες (...) και μπήκαν εις τα Σάλωνα συγχρόνως. Α' 94, 128, 163, 172, 174, 176, 189, 234 (διδ), Β' 73, 111, 113, colonna «στρατιωτική διάταξη» ≠ κολόνα «στύλος, κίονας» (Ανδρ. 164, Κριαρ. Α' 587), «στύλος της τρυάνης» (Σκευ. Στρατ., 365).
- κομαντάντης, κομαντάντης της πιάτζας: Β' 51, 52 (διδ), 89, 90, comandante «διοικητής», συγκρ. τοπων. Κομαντάντε (ΙΑΝΕ: Ζακ.). Βλ. επόμ. λ.
- κομμανταρίζονταν (και κουμαντάριζαν): Α' 19, 218, κουμαντάρω comandare «διατάζω»· κουμανταρίζω (Παπ., 92), «κυβερνώ» (Κριαρ., Α' 588), ≠ «οδηγώ» (Ανδρ., 171).
- κομπανία (και κουμπανία): Α' 215, Β' 176, 188, 216, compagnia «παρέα» (Ανδρ., 165), πρβλ. όμως < μσν. λατ. compania (Κριαρ., Α' 590), (Παπ. 86).
- κομπρεμετάρουν, να κομπρεμεταριστή: το σκεδιδόν τους ήταν να με κομπρεμετάρουν: Β' 118, 175, compromettere «εκθέτω»· κομπρεμετάρω (ΙΑΝΕ: Στερελλ.).
- κόνσολας: Α' 19-21 (διδ), κόνσολος consolo (sic) «πρόξενος» (Κριαρ., Α' 592), βλ. και βεν. consolo (Ανδρ., 166), πρβλ. όμως console ή consolo = magistratura civile di affari mercantili «αστικός δικαστής για εμπορικά θέματα» (Boerio, 190), ≠ κόνσολας «αλήτης, διεφθαρμένος» (Λαζ., 76).
- κονσολάτο (και κονσουλάτο): Α' 19-21, 24, 41, 42 (διδ), consolato «προξενείο» (ΙΑΝΕ: Κρ., Κέρκ.), πρβλ. Κονσουλάτο (τοπων.) (ΙΑΝΕ: Πελοπ.).
- κόντε (και κόντης): Ο Εκλαμπρότατος Μεταξάς, ο Κόντε Λάλας (...) και θέλει όλη την Ελλάδα: Α' 62, 63, 215, Β' 37, 46, 62, 92, 103, 134, conte «κόμης» (Ανδρ. 166, Κριαρ. Α' 593).
- κοντράτα: Β' 78, βεν. contrato «συμβόλαιο» (Κριαρ. Α' 595) (Ανδρ. 167, Λαζ. 75, Ασδρ. αυτ., Παπ. 88).
- κόπια: Α' 57, Β' 92, 127, 193, copia «αντίγραφο» (Ανδρ. 167, Κριαρ., Α' 597).
- κοστιτουτζιόν: Β' 100, costituzion = statuto e leggi dello Stato «σύνταγμα» (Boerio, 204).
- κουβέντα, κουβέντιαση: Α' 197, < ιταλ. (Τσοπ., 758), < λατ. conventus «ομιλία» (sic) (Ανδρ. 170, Κριαρ. Α' 604), πρβλ. όμως conventum «συνάντηση ατόμων για να συζητήσουν κοινού ενδιαφέροντος θέματα» (DEI).
- κουμάντο: Α' 32, comando «διαταγή, πρόσταγμα» ≠ «οδηγία» (Ανδρ., 171), «κυριότητα» (Κριαρ., Α' 588). Βλ. και λ. κομμανταρίζονταν.
- κουμπάρος: πρώτα γενήκαμεν κουμπάροι και δεύτερα με ρωτάγει τι χάρη ζητώ από τον Βασιλέα: Β' 58, 62, 106, 191, 196, 199, 222, compare (ειρ.) «φιλάρακι, συνέταιρος» (Devoto - Oli)· βεν. compàre (Ανδρ., 172), «παράνυμφος» (Κριαρ., Α' 607).
- κούρες: Β' 45, cura «ιατρική περιποίηση» (Ανδρ. 171, Κριαρ. Α' 609).
- κουράγιον: Α' 30, 31, 238, Β' 25, 133, βεν. coragio «θάρρος» (Ανδρ., 171).
- κρεατούρα: ο άνθρωπος είναι απατεώνας και ξένη κρεατούρα: Β' 99, 174, 188, creatura «δημιούργημα», βλ. και Boerio, 206 (Ασδρ. αυτ., Παπ. 97)).

- Κωσταντινόπολη* (τπν.), Α' 45, 47, Β' 29, 96, 112, 114, 117, 122, 151, 201, 208, 213, Costantinopoli.
- λέτα* (και *λέττα*): Α' 169, 178, 242, leto (da canon) «κιλλίβαντας» (Boerio, 367)- letto «τα υποστηρίγματα των τηλεβόλων» (Ασδρ. αυτ., Παπ. 102).
- λίνια*: Α' 197, Β' 46, linea «γραμμή» (Παπ. 104), (Χυτ., 99), ligna (sic) (Ασδρ., αυτ.).
- λίρες*: Α' 126, 141, 142, 168, 171, 221, lira (Ανδρ., 188).
- λούσια* (και *λούσσα*): Β' 95, 116, 172, *λούσα lusso* «πολυτέλεια» (Λεξ. Μπαμπ.).
- μακαρόνια*: 216, βεν. macaron (Κριαρ., Β' 92) και macaroni (Ανδρ., 196).
- μακιαβέληδων. οι κακοί σκοποί των μακιαβέληδων*. Β' 67, Machiavelli (μτφ. δύσχρ.) «πονηρό άτομο» (Devoto - Oli)- πρβλ. *μακιαβελισμός*, λόγ., νεωτ. (Ανδρ., 197).
- μαρσιάλης. ο μαρσιάλης του παλατιού*. Β' 12, 64, 83 (δς), 92, maresciallo «στρατάρχης, υψηλός αξιωματούχος στις μεσαιωνικές αυλές» (Devoto - Oli), ίσως γαλλ. maréchal με την ίδια σημ., πρβλ. maréchal + διάφορους προσδιορισμούς (Σκευ. Στρατ., 432).
- μάσκαρα*: Β' 53, maschera «προσωπίδα» (ΙΑΝΕ: Κρ.).
- μίκιες*: Β' 66, «καπούλι» (Ασδρ. αυτ, Παπ. 116), miccia «φυτίλ» (Χυτ., 109).
- μιλλιούνια*: Α' 10, 62, 134, 222, Β' 52, 62, *μιλιούν ή μιλιόν* milione «εκατομμύριο» (Κριαρ., Β' 159)- *millione* (sic, Ανδρ., 210).
- μίνες*: Α' 157, mina «υπόνομος για ανατίναξη με δυναμίτη» (Ανδρ. 211, Κριαρ. Β' 59). Κατά άλλους (Κοντοσόπουλος 50, Σκευ. Στρατ. 437) η λ. < γαλλ. mine. Σύγκρ. όμως με τη λ. *κοντραμμίνα* (Κριαρ?) < contromina ή contrammina (Devoto - Oli).
- μινίστρος*: Β' 113 (δς), ministro «υπουργός» (Χυτ., 109, ΙΑΝΕ: Ηπ., Στερελλ., Πελοπ.).
- μινούτο*: Β' 115, minuto «στιγμή» (Ανδρ., 210).
- μοννέδα. κόβαν μοννέδα κάλπικη*: Α' 85, 125, *μονέδα* < βεν. moneda «νόμισμα» (Ανδρ. 213, Κριαρ. Β' 173), ορθότερο: monèa ή monèda (Boerio, 423).
- μορόζα*: Α' 63, 110, 155, moròsa «αγαπητική» (Devoto - Oli)- «αστεφάνωτη γυναίκα στο σπίτι» (ΙΑΝΕ: Λακ.), «ερωμένη» (Ασδρ. 577, Παπ. 118, Χυτ. 111, Λαζ 102).
- μουσκέτο*: Α' 176, moschetto «είδος ντουφεκιού» (Ανδρ., 214, Ασδρ. αυτ.), βεν. moscheto (Κριαρ., Β' 179).
- μπαγιοννέττες* (και *παγεννέττα*, η): Α' 150, 180, Β' 60 (δς), bagionèta (Boerio, 55), baionetta «ξιφολόγχη» < γαλλ. bayonnette (Devoto - Oli)- *μπαγιονέτα* bajonetta (Ανδρ., 217), (Κον., 33), πρβλ. < γαλλ. baionnette (Σκευ. Στρατ., 330).
- μπάλα*: Α' 222, 237, «οβίδα» balla (sic) «σφαίρα» (Ανδρ., 217), palla (Κριαρ., Β' 191), πιθανότερο: < γαλλ. balle (Dict. hist.)
- μπαλαμιστράλια* (και *μπάλλα μιστράλλια*): Α' 175, 222, «κανόνι», βλ. *μπαλα-*

μι(σ)δράλια και μπαλλαμιστράλι (ΙΛΝΕ: Πελοπ.), πιθανώς < γαλλ. balle à mitraille. Πρβλ. τη λ. «χάλαζα» (Σκευ. Στρατ., 515).

Μπαλαούρας: (όν.), Α' 69, < μπαλαούρο balladore (ναυτ.) «η κουβέρτα του καραβιού» (Som.), ballatojo (di nave) «γέφυρα του πλοίου» (Tommaseo - Bellini) ≠ balaustro (sic) «αποθήκη πλοίου» (Λεξ. Μπαμπ.). Πρβλ. και τον τ. μπαλαούρι «σκοινοθήκη» (Περ.)

μπαλαρίνες: μας καταντήσατε όλους μπαλαρίνες σας: Β' 53, (μτφ.) ballerina «χορεύτρια» ballarina (sic) (Ανδρ., 218), σημ. άγν. (< επίθ. ballerino «ασταθής, ευμετάβλητος»).

μπαλκόνι: Β' 181, balcone (Ανδρ., 218).

μπάλλος: έκαμε έναν μπάλο: Β' 59, 95, ballo «χορός» (Tommaseo - Bellini)· μπάλος (Ανδρ., 218).

μπαλσάμωσαν: Β' 34, 209, imbalsamare «βαλσαμώνω, ταριχεύω»· (Κριαρ., Β' 231).

μπάνιο: με πρόφτασαν οι γιατροί με μπάνια και άλλες κούρες: Β' 45, 125, bagno «ιαματικό λουτρό» (Ανδρ. 218, Κριαρ. Β' 192).

μπάντα: εγώ κάθομαι εις τη μπάντα μου: Α' 92, da banda «στο περιθώριο» (Devoto - Oli)· πρβλ. «μεριά» (Κριαρ., Β' 192), «μέρος» (Ανδρ., 218), ≠ «κεντητό πανί» (Παπ. 121).

μπαρκαριστούν, να βαρκαριστούμεν: Α' 55, 56 (τρεις), 103, 238 (δεις), 242 (δεις), 243, Β' 118, 125, 147 (δεις), 152, 172, imbarcare, imbarcarsi «επιβιβάζομαι» (Devoto - Oli), πρβλ. imbarcàr, imbarcarse (Boerio, 323)· μπαρκάρω imbarcare (Ανδρ. 218, Κριαρ. Β' 193).

μπαρκάρισμα: Α' 56, βλ. και προηγ. λ.

μπαρμπίρης: Α' 147, barbiere «κουρέας» (Ανδρ. 218, Κριαρ. Β' 193), πρβλ. barbièr (Boerio, 63).

μπαστούνι: Β' 147, 179, bastòn «ραβδί» (Boerio, 68)· πρβλ. όμως < βεν. bastun (Ανδρ., 219).

μπατάγια: Α' 220, 223, ή μπατάλια battaglia «μάχη» (Κριαρ., Β' 194, ΙΛΝΕ: Ζακ., Στερελλ., Πελοπ.), πρβλ. batàgia (Boerio, 68)· bataglia (sic) (Ασδρ., αυτ.), (Παπ. 122).

μπαταργιά: Α' 176, batteria «σειρά κανονιοβολισμών» (Devoto - Oli), πρβλ. bataria (Boerio, 70)· τουρκ. batarya (Ανδρ., 219), < ιταλ. batteria «ομοβροντία» (Λεξ. Μπαμπ.), (Λαζ., 108), πρβλ. batterie (Σκευ. Στρατ., 334).

μπερμπάντης: μην πας σ' αυτόν τον μπερμπάντη, (...) αυτός απάτησε τον λαόν: Α' 84, 200, Β' 47, 61, 70, 111, 184, 186, 187 (δεις), 190, 194, 199, 218, 219, birbante < birba «κακόβουλο και πονηρό άτομο» (Devoto - Oli)· ≠ «γλεντζές με άστατη ερωτική ζωή» (Λεξ. Μπαμπ.), (Ανδρ., 220), σημ. άγν.

μιλλιάρδο: Α' 68, 171, 215, 243, Β' 78, biliardo· bigliardo (sic) (Ανδρ., 220).

μπλόκαρ: Α' 71, 115, 169, Β' 138, 175 (δεις), 178, 188, 211, bloccare «σταματώ, ακινητοποιώ»· «περικυκλώνω» (Ανδρ. 221).

μπλόκον: Α' 4, 188, Β' 139, 156, 188, 199, 210, 211, blocco «διακοπή λειτουργιών,

- αποκλεισμός» (Devoto - Oli): «πολιορκία» (Παπ., 124), πρβλ. γαλλ. bloc (Σκευ. Στρατ., 336) με άλλη όμως σημασία. Βλ. και προηγ. λ.
- μπόμπα: Α' 85, 103, 151, 155, 188, 191, 198, 206, 219, 227, 242, 243, bomba (Ανδρ. 221, Κριαρ. Β' 197), πρβλ. γαλλ. bombe (Σκευ. Στρατ., 338).
- μπονόρα: πολεμήσαν από την αυγή μπονόρα ως το δειλινό: Α' 29, 31, 111, 125, 150, 162, 224, Β' 42, di buon' ora «νωρίς το πρωί», πρβλ. bonòra (Boerio, 91): a buon' ora «νωρίς» (Ανδρ., 221), (Παπ. 125).
- μπόττσα: πάρε μίαν μπόττσα ρακί: Α' 88, μπόττσα βεν. bozza «ξύλινο δοχείο κρασιού» (Ανδρ. 222, Κριαρ. Β' 198), (Ασδρ., αυτ.), μπόττσια «ποτήρι» (Παπ., 125).
- μποτίλλιες: Α' 160, 197, Β' 83, bottiglia «φιάλη» (Ανδρ., 222).
- μπούγιον: πήραν μπούγιον οι άνθρωποι (...) να παν να πάρουν την Κωνσταντινόπολη: Β' 201, bògio «βράσιμο» (Boerio, 86) < ιταλ. bugliare «αναβράζω» (Devoto - Oli): «φουσκώμα» (Ασδρ. αυτ.), < buiare (sic) «βράζω» (Λαζ., 120), ≠ buio «σκοτάδι» (Ανδρ., 222), «εντυπωσιασμός» < λατ. burius «σκοτάδι» (sic, Λεξ. Μπαμπ.).
- μποuletό: Β' 52, < μποuletί ή μποletί bullettino ή bollettino «ενημερωτικό σημείωμα» (δυσχερ., Tommaseo - Bellini) (Ασδρ., αυτ.), (Λαζ., 113), Κον. 36, Κορφ. 133, ≠ βεν. boletin «απόδειξη» (Κριαρ., Β' 198), πρβλ. όμως boleta «απόδειξη» (Boerio, 88), μποletό «σημείωμα, λαχείο» (Παπ., 125), πρβλ. γαλλ. boulet (Σκευ. Στρατ., 339) με άλλη σημ.
- μπουνάτσα: Β' 201, μπουνάτσα ή μπονάτσα bonaccia «άπνοια, γαλήνη της θάλασσας» (Κριαρ., Β' 198), ≠ βεν. bonazza «καλοσύνη» (sic) (Ανδρ., 223).
- μπουρλοτιέρης: Α' 121 (τρεις), Β' 110, < μπουρλότο brulotto «πυροπολικό πλοίο» (Devoto - Oli), πρβλ. brulòto (Boerio, 102): βλ. όμως βεν. burloto < ιταλ. burlotto (Ανδρ., 223).
- νιτερέσιον: Α' 9 (δεις), 122, 74, Β' 71, 76, 77, 151, 159, 163, 191, 192 < νιτερέσο, interesse «το συμφέρον»: interesse (sic) (Ανδρ., 229), (Παπ. 130), ≠ «τόκος» (Κριαρ., Α' 487).
- νιφόρμα: Β' 10, 95, uniforme «στολή» (Ασδρ. αυτ., Παπ. 130).
- νούμερο: Β' 111, numero (Κριαρ., Β' 233), < λατ. numerus (Ανδρ., 231).
- ντισμπάρκο, Α' 119, (di)sbarco «απόβαση» (Devoto - Oli), συγκρ. sbarco (Boerio, 606): (Ασδρ. αυτ., Παπ. 132), πρβλ. δεσπαρκάρω «αποβιβάζομαι» (ΙΑΝΕ: Κερκ.). Βλ. και λ. μπαρκάρισε.
- ντογάνα: Α' 21, 22, 100, Β' 207, ντοάνα ή ντουάνα doàna «τελωνείο» (Κριαρ., Β' 237), (Ασδρ. αυτ., Παπ. 132), πρβλ. ντουγάνα (ΙΑΝΕ: Στερελλ.).
- ντούπιες: Α' 233, ντόμπλα ή ντούμπλα ιταλ. doppia «χρυσό νόμισμα» (Κριαρ., Β' 237), βλ. και doppia ή dopia (Boerio, 245), «διπλό φλουρί» (Παπ., 132).
- Ντουράτζο: Β' 112 (πν.), Durazzo «Δυρράχιο».
- όπερες: του πέφτει το ρολόι και χάλασαν οι όπερες: Β' 130, opera «έργο, εγχείρημα» (Devoto - Oli): πρβλ. οπεράρω «ενεργώ» (ΙΑΝΕ: Κερκ.).

όρτζα (και όρτζια) Έλεγε (scil. ο Κουντουριώτης) των στεργιανών «όρτζα, πότξα». Εκείνοι έλεγαν «Τι λέει αυτός;»: Α' 146, 217, a orza «αριστερά του πλοίου» (Boerio, 456), a orza e a roggia! (ναυτ. παράγγελμα, Devoto - Oli)· όρτσα orza (Λεξ. Μπαμπ., Ανδρ., 250), και όρσα (Κριαρ., Β' 353). Βλ. και λ. πότξα.

παλταδόρος: Α' 18, apaltadòr = chi assume un appalto del Pubblico «ο εργολάβος δημόσιων έργων» (Boerio, 38)· πρβλ. (παρων.) Παλταδούρος (ΙΑΕ: Συρ.). Βλ. και επόμ. λ.

πάλτος: αδειάσαμε τον πάλτο και πήραμε το μπαρούτι: Α' 18, < appalto «εργολαβία», κατ' επέκταση: ο φυσικός χώρος;) βλ. και apalto = contratto per diritto esclusivo di vendita «εργολαβία για αποκλειστική πώληση» (Boerio, 38)· «αποθήκη» (Ασδρ. αυτ., Παπ. 147, ΙΑΝΕ: Στερελλ.). Βλ. και ρ. απαλταρίζω (Κορφ., 111). Σημ. άγν.

παντίδους: Α' 24, 62, 88, 90, 100, 129, Β' 77, παντίδος ή μπαντίδος bandito ή βεν. bandi(d)o «καταζητούμενος» (Κριαρ., Β' 193), (Ασδρ. αυτ., Παπ. 148), «ληστής» (Λαζ., 106)¹¹.

παντιέρες: ξεκλησμένες παντιέρες και οι σαβούρες του τόπου: Β' 174, 189, βεν. bandiera (μτφ.) = donna sconsiderata «γυναίκα ανεύθυνη, ασταθής» (Boerio, 61)· ιταλ. bandiera «σημαία» (Ανδρ. 262, Κριαρ. Β' 401). Βλ. και μπαντιέρα (Κορφ., 126).

παπόρι: Α' 232, βαπόρι < vapore (ελλειπτ.: < a vapore) «ατμοκίνητο πλοίο» (Tommaseo- Bellini)· (Ανδρ., 262).

παρτίδο: του Καλήτη το παρτίδο: Α' 81, 101, 191, Β' 70, 77, 78, 201, partito «κόμμα, συνομοταξία»· «πλοίο» (ΙΑΝΕ: Μεσολόγγ.).

πέτζα: η πέτζα του μυαλού: Α' 205, 207, 215, pezza «κομμάτι ύφασμα»· πέτσα (Ανδρ., 279), «κρούστα» (Χυτ., 150), σημ. άγν.

πιανοφόρτια: Β' 207, pianoforte· πιάνο piano (forte) (Ανδρ., 280), πιανοφόρτε (ΙΑΝΕ: Λευκ., Ζακ.), (Λαζ., 138).

πιάτα: Α' 121, piatto (Ανδρ., 280).

πιιάτσα: ο κομαντάντης της πιιάτσας: Α' 14, 67, 152, 196, 217, Β' 51, 89, 150, piazza < piazzaforte «οχυρό» (Devoto - Oli)· «πόλη οχυρωμένη» (Ασδρ., αυτ.), πρβλ. τον 16^ο αι. στην Κρήτη καπετάνιος ντε πριάττας «κατώτερος αξιωματούχος» (Γρηγοροπ., 125, 8) ≠ «πλατεία» (Ανδρ., 284), αντιδάνειο.

πιστιόλες: Α' 15, 21, 84, 139, 143, 159, 205, 233, Β' 26, 51, 52, 162, 209, πιστόλα pistola (Ανδρ., 282).

πόρτο: Α' 22, porto «λιμάνι» (Ανδρ., 291).

¹¹ Ο Μπόγκας (1964-66: 246) δίνει την ακόλουθη ερμηνεία της λέξης: «Τύπος Γιαννιώτη παλικάρα με φουστάνελα και σκούφο άσπρο. Πιθανώς κατατάχθηκαν ως άτακτοι στον ενετικό στρατό. Από και η λ. στην Ήπειρο». Εξάλλου και ο Ασδραχάς (σ. 577) σημειώνει σχετικά: «Εκτός νόμου, κακοποιός. Με ιδιαίτερη σημασία στα Γιάννενα, όπου μπαντίδοι ονομάζονταν ολόκληρη τάξη εργατών με ιδιαίτερα έθιμα».

- πόστο*: Α' 39-46, 75, 77, 88, 94, 113, 120, 151 (διδ), 152, 173, 175 (διδ), 189, 190, 192, 195-205 (διδ), 203, 207 (διδ), 209, 219, 221-223 (διδ), 228, 230, 232 (διδ), 237, 239, 241, 242, *posto* «επίκαιρη θέση» (Ανδρ., 290).
- πότζα* (και *πόντζα*): Α' 146, 217, a *pogia* «προς δεξιά» (Boerio, 456) < *ponzare* (sic) «στρέφω το σκάφος προς τον άνεμον» (Λαζ., 144), βλ. και *όρτζα*.
- πρέζες*: Α' 168, *presa* = quella che fanno i corsali in mare «οι κατακτήσεις των κουρσάρων» (Boerio, 532)· «το καράβι που πιάνει ο κουρσάρος» (ΙΛΝΕ: Κρ., Στερελλ.), συγκρ. *preda* (sic) «λεία» (Ασδρ., αυτ.), «πλιάτσικο» (Παπ., 160)· ≠ «λήψις» (Λαζ., 144).
- πρίντζηπας* (και *πρίτζηπας*): ο *πρίντζηπας του Ζαγοριού*: Α' 63, Β' 11, *principe* «ηγεμόνας, άρχοντας» (Devoto-Oli). Πρβλ. στην Κέρκ. *κάμαρα του πρέντζιπε* «δημόσιο θησαυροφυλάκιο» (Κορφ., 76).
- ρεσάλτο* (και *ρισάλτο*): Α' 79, 156, 110, *riassalto* «αντεπίθεση» (Tommaseo - Bellini): «επίθεση» (Παπ., 165), ≠ *risalto* < *risaltare* «ξεχωρίζω» (sic, Λεξ. Μπαμπ.). Η λ. και στον *Κατζούρμπο* (Κριαρ.?).
- ρέστο*: τον κρατούν εκεί, *πολιτικόν ρέστο*: Β' 113, 135, 148, 216, *arresto* «κράτηση»· *acresto* (sic) (Ασδρ. 578, Παπ. 164), πρβλ. «υπό κράτηση» (ΙΛΝΕ: Κυθ., Μεσσ.), ≠ *ρέστος resto* «ο υπόλοιπος» (Ανδρ. 307, Λαζ.150). Ο τ. *α-ρέστα* στην Κρήτη με την ίδ. σημ. αλλά με προέλευση από παλ. γαλλ. *arest* (Κριαρ., 187).
- ρεπόρτο* (και *ριπόρτο*): Α' 223, Β' 17, 18, 87, *riporto* «αναφορά» (Boerio, 552)· (Ασδρ., αυτ.), συγκρ. *ραπόρτο* *rapporto* (Ανδρ., 306).
- ριτιράτα*: Α' 225, *ritirata* «υποχώρηση»· (Ασδρ. αυτ., Παπ. 165).
- ροζόλι*: Α' 175, *rosolio* = liquor «λικέρ» (Boerio, 584)· «ροδόμελι» (Ασδρ., αυτ.), *ροσόλι* (Μπαμπ.).
- Ρούσσια*: Α' 14, Β' 16, 50, 54, 56, 71, 97 (τρεις), 98, 112 (τρεις), 113 (διδ), 114 (διδ), 140, 154, Russia «Ρωσία».
- σάλλα*: Β' 166, 195, *sala* «χώρος υποδοχής»· *σάλα* (Ανδρ., 314). Σύμφωνα με το Σκευ. Στρατ. η λ. προέρχεται από γαλλ. *salle*.
- σεκρετάριος*: Β' 113, < *secretario* «γραμματέας» (Λαζ.157, Ασδρ. αυτ., Παπ. 171), < λατ. *secretarius* (Ανδρ., 319).
- σεντζαφέδες*: 323, «άπιστος», λ. αποτελούμενη από πρόθ. *senza* «δίχως» και ουσ. *fede* «πίστη». Πρόκειται ίσως για όρο επτανησιακής παραγωγής (βρίσκεται στον Χυτ., 167), που προέρχεται από τη μετάφραση του ελλ. όρου *άπιστος* και δημιουργήθηκε κατά προφανή αναλογία με τον όρο *senzadio* [δίχως Θεό] «άθεος». Η λ. είναι άγν. στην Ιταλική (όπου η αντίστοιχη λ. είναι *infedele*)· *senzafede* (Ασδρ. αυτ.).
- σίγουροι*: Α' 55, 82, 96, 124, 151, Β' 142, *sicuro* «βέβαιος» (Ανδρ., 322).
- σιγουριτά* (και *σιγουριτά*): Α' 96, 191, παλ. *sicurtà* «ασφάλεια» (Devoto - Oli)· (Ασδρ., αυτ.). Η λ. *σιγουριτά* σήμερα στην Κέρκυρα (Κορφ., 188), και στην Κρήτη τον 16° αι. (Γρηγορόπ.).

σινιάλο: Α' 126, Β' 108, segnale «σημείο συνθηματικό» (Ανδρ., 323).

σκούφιες: να είναι αυτείνιοι απόλυτοι αφεντάδες μας κ' εμείς να ήμαστε με τρύπιες σκούφιες. Β' 16, scuffia = corpicapo militare di maglia metallica portato sotto la celata «κάλυμμα από μεταλλική πλέξη που το φορούσαν οι στρατιώτες κάτω από το πηλίκιο» (DEI)· scuffia (Ανδρ., 329), ≠ (μτφ.) «καταγωγή» (Λεξ. Μπαμπ.).

σολντάτος (και σουλντάτος): Εγώ τόση τύχη έχω, σολντάτος είμαι: Α' 184, Β 76, 90, 172, soldato «στρατιώτης» (ΙΑΝΕ: Κερκ. σολδάδος, Κεφ. σολδάτος, Ναξ. σορντάδος).

σούντιτος: Β' 49, 210, suddito «υπήκοος» (Ασδρ. αυτ., Παπ. 181).

σούπα: τους σκοτώνουν με λόγια, με σκέδια, με τη σούπα: Α' 220, zuppa (Ανδρ., 332).

σπιγούνος: Α' 33, 68 (δισ), 198, Β' 8, 9 (δισ), 10, σπιούνος spione «κατάσκοπος» (Ανδρ., Χυτ. 175).

σπίρτο: Α' 21, 161, 237, spirito < spirito «οινόπνευμα» (Ανδρ., 335), σημ. άγν.

στουπίρησε: Α' 99, stupire «αισθάνομαι κατάπληξη» (ΙΑΝΕ: Λευκ., Κεφ., Κρ., Πελοπ., Στερελλ.), (Ασδρ. αυτ., Παπ. 185, Λαζ. 172).

στράτζο: της είχα ξωγραφίσει εις χαρτί μεγάλο στράτζο: Β' 100, cartastraccia «κουρελόχαρτο» (Devoto-Oli), strazzo «κουρέλι» (Boerio, 713)· προβλ. όμως στράτσο βεν. strazzo «είδος χαρτιού» (Ανδρ., 343), «χοντρο εξώφυλλο» (Παπ. 185), «κουρέλι» (Λαζ., 172).

τάλλαρο: Α' 20, 114, 160, 231, Β 10, 31, 32, 35, 36, 62, 63, 64, 74, 80, 92, 104, 134, 175, τάλιρο tallerο «νόμισμα» (Ανδρ., 357).

ταμπακέλλες: ο Μακρυγιάννης πήρε ένα κάρρο χρήματα ασημένιες ταμπακέλλες: Β' 144, 155, < ταμπακιέρα tabacchiera «καπνοθήκη» (ΙΑΝΕ: Ηπ., Στερελλ.).

ταράτζα: έφκιασα και ταράτζα εις τα κεραμίδια της κούλιας: Α' 168, Β' 192 (δισ), ταράτσα terrazzo (Ανδρ., 359), «σκέπη ποιμενικού οικήματος από πατημένο χώμα» (Παπ., 191), σημ. άγν.

τεξέδα: έβγαλα την τεξέδα μου από το ποδάρι: Α' 195, tesetta (;), ίσως < tesare «τεντώνω» (Devoto - Oli)· «καλτσοδέτα» (Ασδρ., αυτ.)· προβλ. τεζγέδα (ΙΑΝΕ: Αιτωλ.).*

τζαπιά: Α' 147, 233, 235, Β' 147, < τσαπί υποκ. του τσάπα zappa (Ανδρ., 379).

τζενιέριδες: Α' 152, geniere < Genio = στρατιωτικό σώμα που επιλαμβάνεται μηχανικών έργων (Devoto - Oli)· ingegneri (sic) «μηχανικός» (Ασδρ., αυτ.), προβλ. επίθ. Τζενέρης (ΙΑΝΕ: Μάνη).

τζιγάρο: Β' 159, cigaro (sic) ή sigaro (Ανδρ., 380)

* Η λέξη βρίσκεται στον Δ. Λουκόπουλο (Υφαντά. Ενδυματολογικά, σ. 56), με την εξής επεξήγηση: «Από κάτω από το γόνα η κάλτσα δένεται απ' όξω με μια μαύρη, μεταξωτή συνήθως λωρίδα πλεκτή, που τελειώνει σε γαϊτάνι και τούτο σε φούντα. Αυτή λέγεται καλτσοδέτα ή τεζγέδα».

- τζίριμόνιες: Β' 199, cerimonia (παλ...) «υπερβολική και ανειλικρινής εκδήλωση ευγένειας» (DEI)· τσιριμόνια «φιλοφρόνηση» (Ανδρ., 382).
- Τζογαδούρος (παρων.): ο Μπεκίρης Τζογαδούρος: Α' 28, < τζογαδόρος, βεν. zogadore «χαρτοπαίκτης» (Λεξ. Μπαμπ.).
- τζορνάλε: Α' 178, giornale «εφημερίδα».
- τίρα: τίρα πιστολιάς: Α' 38, 155, a tiro di «σε απόσταση βολής»· τίρα, η και τίρος, ο (Ασδρ. 579, Παπ. 194), τίρο, το (Χύτ., 189).
- τρατάρησα: Β' 52, 67 (δισ), 176, trattare (bene) «περιποιούμαι κάποιον» (Devoto - Oli)· «κερνώ» (Ανδρ., 371).
- τριπόντες, τριπόντες και φεργάδες: Α' 216, trepponti «(καράβι;) με τρία πατώματα» (Ασδρ. αυτ., Παπ. 197), συγκρ. τριπόντης και τριπόντι (ΙΛΝΕ: Στερελλ., Θήρα, Λιβήσ.).
- Τριέστι: (πιν.) Α' 22, Trieste «Τεργέστη».
- τρομπόνια (και τριμπόνι): Α' 22, 119, trombòn = arma da fuoco colla bocca larga «πυροβόλο όπλο με φαρυύ στόμιο» (Boerio, 769)· «σωλήνας που το γεμίζουν με μπαρούτι» (Χύτ., 192), ≠ τρομπόνι trombone «είδος σάλπιγγας» (Ανδρ., 375).
- τρουμπέτα: Α' 46, Β' 59, trombetta «σάλπιγγα» (Ανδρ. 374, ΛΚΝ).
- φάμπρικα: φάμπρικα ντι κογιόν: Α' 349, «μηχανή, τέχνασμα» (Λεξ. Μπαμπ.), ≠ fabbrica «εργοστάσιο» (Ανδρ., 395), σημ. άγν. Πρβλ. τον 16^ο αι. στην Κρήτη φάμπρικα «οικοδόμηση αμυντικών/ οχυρωματικών έργων» (Γρηγορόπ. 71, 81).
- φάτζα: Β' 79, φάτσα βεν. fazza < ιταλ. faccia (Ανδρ., 396).
- φελούκα: εμείς είμαστε μισή φελούκα και θα μας πάρει ο κακός αγέρας (scil. της Βασιλείας): Α' 22, 55, 56, 153, 173, 177, 218, 220, 242, Β' 117, 203, feluca «είδος βάρκας» (Ανδρ., 398).
- φεργάδες: Α' 156, 157, 161, 169, 173, 175, 177 (δισ), 178, 217, 232, Β 13, 24, 91, 210, φρεγάδα βεν. fregada «είδος πλοίου» (Ανδρ., 398), «πολεμικό πλοίο, ωραία γυναίκα» (Παπ. 212).
- φόρτζα: Δείξατε τι πατριωτισμόν είχετε κ' εσείς, (...) οι φόρτζα Σεπτεμβριανοί και Συνταγματικοί: (επίρρ.) Β' 221, a forza «με το ζόρι» (Devoto - Oli)· φόρτσα forza «ορμή, δύναμη» (Ανδρ., 404).
- φραντζέζος (και φρατζέσος): Α' 24, 157, Β' 50 (τρικ), 51 (δισ), 67, francese (Ανδρ., 406).
- φρούτο: φατρίαν μας ήφερεις, νέον φρούτο 'σ εμάς τους Έλληνες: Α' 62, Β' 131, 134, 147, 215, frutto «κάτι νέο, πρωτόγνωρο» ≠ «καρπός» (Ανδρ., 408), σημ. άγν.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

- Αναστασιάδη - Συμεωνίδη Α., 1994: *Νεολογικός δανεισμός της Νεοελληνικής. Άμεσα δάνεια από τη Γαλλική και Αγγλοαμερικανική. Μορφοφωνολογική ανάλυση*. Θεσσαλονίκη.
- Ανδριώτης Ν., 1992: *Ετυμολογικό λεξικό της κοινής Ελληνικής*. Θεσσαλονίκη: Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης - Ινστιτούτο Νεοελληνικών Σπουδών.
- Αρχείο Μελέτης Νεοελληνικών Διαλέκτων της Ακαδημίας Αθηνών (ΙΑΝΕ).
- Ασδραχάς Σ. Ι. (επιμ., εισαγ., σχόλια), [χ.χ.]: *Μακρυγιάννη. Απομνημονεύματα*. Αθήνα: Εκδόσεις Α. Καραβία.
- Battisti C. - Alessio G., 1950-1957: *Dizionario etimologico italiano*. τ. I-IV, Firenze: Le Monnier (ανατ. 1975) (DEI).
- Boerio G., 1856: *Dizionario del dialetto veneziano*, Venezia. (ανατ.: Firenze: Giunti 1998).
- Βλαχογιάννης Ι. (επιμέλεια), 1968: *Απομνημονεύματα Στρατηγού Ι. Μακρυγιάννη*. Αθήνα: Οίκος Γιοβάνη, 3 τόμ.
- Cortelazzo M. - Marcato C., 2005: *Dizionario etimologico dei dialetti italiani*. Torino: UTET.
- de Beaugrande R. - Dressler W. V., 1981: *Einführung in die Textlinguistik*. Tübingen: Max Niemeyer Verlag.
- Devoto G. - Oli G. C., 1990: *Il dizionario della lingua italiana*, Firenze: Le Monnier.
- Dictionnaire historique de la langue française*. Paris : Dictionnaire Le Robert, 1995.
- Ιστορικόν λεξικόν της νέας ελληνικής της τε κοινής ομιλουμένης και των ιδιωμάτων*. Αθήναι: Ακαδημία Αθηνών, 1933-, 5 τόμ. (ΙΑΑ)
- Καζάξης Ι. Ν., Καραναστάσης Τ. Α. (επιμέλεια), 2001-2003: *Επιτομή του Λεξικού της Μεσαιωνικής Ελληνικής Δημόδους Γραμματείας 1100-1669 του Εμμανουήλ Κριαρά*, τόμ. Α΄-Β΄ (Α - παραθήκη), Κέντρο Ελληνικής Γλώσσας - Υπουργείο Εθνικής Παιδείας και Θρησκευμάτων.
- Kahane R. - Kahane H., 1940: *Italianische Ortsnamen in Griechenland*. Athen: Verlag der Byzantinisch-Neugriechischen Jahrbucher.
- Κακλαμάνης Στ.-Λαμπάκης Στ., 2003: *Μανουήλ Γρηγορόπουλος. Νοτάριος Χάνδακα 1506-1532. Διαθήκες - Απογραφές - Εκτιμήσεις*. Ηράκλειο: Βικελαία Δημοτική Βιβλιοθήκη (Γρηγορόπ.).
- Καλαντζάκος Ι. Α., 1995: *Λεξικό ροιμελιώτικης λαϊκής γλώσσας. Σημασία - ετυμολόγιο - λέξεων - φράσεων*. Αθήνα: Έκδοση του περ. «Συλλογές».
- Κασιμάτης Γ. Γ., 1993: *Κατάλοιπα βενετικών γλωσσικών στοιχείων στα Κύθηρα*. Αθήνα: Εκδόσεις Ατλαντίς.

- Κονόμου Ντ., 1960: *Ζακυνθινό λεξιλόγιο*. Αθήνα: [χ.ό.]. [Ζακυνθινή Βιβλιοθήκη, 1].
- Κοντοσσόπουλος Ν., 1978: *L'influence du français sur le grec. Emprunts lexicaux et calques phraséologiques*. Athènes.
- (2000): *Διάλεκτοι και ιδιώματα της Νέας Ελληνικής*. Αθήνα: Γρηγόρης.
- Κορφιάτικα. Ειδικό Δελτίο με 5000 γλωσσικούς ιδιωματοισμούς της Κέρκυρας. Αναγνωστική Εταιρεία Κερκύρας. 1994.
- Κυριαζίδης Ν. Ι. - Καζάξης Ι. Ν., 1983: *Το λεξιλόγιο του Μακρυγιάννη ή πώς μιλούσαν οι Έλληνες προτού βιαστεί η γλώσσα μας από την καθαρεύουσα*. 3 τόμοι. Ιδέα - γενική επιμέλεια Ν. Ι. Κυριαζίδη, γλωσσική επεξεργασία Ι. Ν. Καζάξη, προγράμματα κομπιούτερ J. Brehier. Αθήνα: Ερμής (= *Τα Ελληνικά του Μακρυγιάννη με τον υπολογιστή*, 7 τόμ. Αθήνα 1992: Εκδόσεις Παπαζήση).
- Λάζαρης Χρ., 1970: *Τα λευκαδίτικα. Ετυμολογικόν και ερμηνευτικόν λεξιλόγιον των γλωσσικών ιδιωμάτων της νήσου Λευκάδας*. Ιωάννινα.
- Migliorini B., 2002, 10^η έκδ.: *Storia della lingua italiana*, Milano: Bompiani.
- Minniti - Γκώνια D. (1996): *Λαϊκή γλώσσα, λογοτεχνία και πολιτισμός στον Σεφέρη και τον Γκράμσι: Το εθνικό-λαϊκό στοιχείο*. Πανεπιστήμιο Αθηνών. Διδακτορική διατριβή.
- Μπαμπινιώτης Γ., 1991²: «Γλώσσα και ύφος στον Μακρυγιάννη», στη συναγωγή μελετών του *Γλωσσολογία και λογοτεχνία*, Αθήνα, σσ. 293-303.
- , 1998: *Λεξικό της Νέας Ελληνικής Γλώσσας*. Αθήνα: Κέντρο Λεξικολογίας (Λεξ. Μπαμπ.).
- , 2000: «Μακρυγιάννης: Σκέψεις για τη γλώσσα του», στον τόμο του *Ελληνική γλώσσα. Παρελθόν Παρόν Μέλλον*, Αθήνα: Εκδόσεις Gutenberg, σσ. 107-125.
- Μπόγκας Ε., 1952: «Ορθή ερμηνεία της σημασίας τουρκικών τινων λέξεων περιλαμβανομένων εις τα *Απομνημονεύματα* του Στρατηγού Μακρυγιάννη», *Αθηνά*, 56, 275-277.
- , 1964-1966: *Τα γλωσσικά ιδιώματα της Ηπείρου: βορείου, κεντρικής και νοτίου*. Ιωάννινα: Εταιρεία Ηπειρωτικών Μελετών.
- Παπαθανασόπουλος Θ., 1982: *Γλωσσάρι ρουμελιώτικης ντοπιολαλιάς*, Αθήνα: Θουκυδίδης.
- Περίδης Μ. Π., 1878: *Λεξικόν ελληνοϊταλικόν*, τόμ. 2. Αθήνα: Βιβλιοπωλείον Βλαστού.
- Στρογγάρη Μ., 1979: «Ο λογιότατισμός και η επίδρασή του στα γραφτά του Μακρυγιάννη», *Δωδώνη*, 8, 111-215.
- Tommaseo N. - Bellini B., 1865: *Dizionario della lingua italiana*. Torino.
- Τριανταφυλλίδης Μ., 1963: «Ξενηλασία ή ισοτέλεια. Μελέτη περί των ξένων λέξεων», *Άπαντα. Ερευνητικά Α*, 1^{ος} τόμ. Θεσσαλονίκη: Ινστιτούτο Νεοελληνικών Σπουδών, σσ. 74-78, 158-163.
- da Somavera A., 1709: *Θησαυρός της ρωμαϊκής και της φράγκικης γλώσσας, ή*

γουν Λεξικόν ρωμαϊκόν και φράγκικον πλουσιότατον - II: *Tesoro della lingua italiana e greca - volgare cioè ricchissimo dizionario italiano e Greco volgare*. Παρίσι.

Τσοπανάκης Α., 1998³: *Νεοελληνική γραμματική*. Θεσσαλονίκη: Αδελφοί Κυριαζίδη.

Τσουνιδας Γ. Ι., 1991: «Παρατηρήσεις στη γλώσσα και τον τρόπο γραφής του Στρατηγού Μακρυγιάννη», *Λεξικογραφικόν Δελτίον* ΙΖ', 121-140.

Χαντσέρης Γ. Α., 1870: *Σκευολόγιον στρατιωτικόν ήτοι έλεγχος των εν τοις στρατοίς αφετηρίων, όπλων, μηχανών, οργάνων, εργαλείων και άλλων πλείστων, μετά των οικείων λεξικών γαλλικών τε και ελληνικών*. Αθήνησι: Εκ του Εθνικού τυπογραφείου.

Χαραλαμπίκης Χ., 2001³: *Νεοελληνικός λόγος. Μελέτες για τη γλώσσα, τη λογοτεχνία και το ύφος*. Αθήνα. («Σκέψεις γύρω από τη γλώσσα και το ύφος του Στρατηγού Μακρυγιάννη με αφορμή το νέο χειρόγραφο *Οράματα και Θάματα*», σσ. 253-276).

_____, 1985: *Λεξιλόγιο - Γενικό ευρετήριο στην έκδοση των Οραμάτων και Θαμάτων*, Αθήνα: Μορφωτικό Ίδρυμα Εθνικής Τράπεζας.

Χυτήρης Γ., 1987: *Κερκυραϊκό γλωσσάρι. Ακατάγραφες και δίσημες λέξεις*. Κέρκυρα: Έκδοση Κερκυραϊκών Χρονικών.

SUMMARY

Domenica Minniti Gónias, «Popular language and Italian loanwords in Makriyannis' *Apomnimonévmata*: a glossary».

The language of General Makriyannis, one of the heroes of the Greek Revolution (1821), has been until lately studied in the framework of the struggle between «katharévousa» and «dimotiki», with focus on the importance of its spontaneous and uneducated character in the building of a national language. However, recent linguistic studies in Makriyannis' text (*Apomnimonévmata*, *Memoirs*), mostly the computer-assisted analysis of its lexicon (Kyriazidis & Kazazis, 1983, 1992), treat Makriyannis' language in itself and emphasize its lexical treasures.

This study is about the contribution of *borrowing* from Italian into Makriyannis' language, which is based on a *verbal* and *dialectal* register. This is why Italian loans are considered through their existence in some NG dialects, as a result of the contact between Italian and Greek language during the 19th century, as well as the former period. Therefore the transfers from the first language into the second language are divided in *lexicalized* words and *non-assimilated* (in some way) words. Basically, a glossary is composed of «Italian» loanwords with 177 main terms, which 841 forms correspond to (however derivative and compound forms are not included in this list). Nouns here represent the greatest part of the loans. Because of «low» register in Makriyannis' language, the glossary's terms are not given in the nominative case –which is considered a «high» register's approach–, but as they appear in the text. For every term an explanation is given about the meaning in the source language (national Italian or Venetian dialect) as well as in the target language, stressing the particular linguistic use and interpretation of the word by Makriyannis. Former NG etymologists and lexicographers (Kriarás, Andriotis, Bambiniotis) are compared and misinterpretations, if any, are pointed out.